

Ideile și considerațiile etnografice în scrisul eminescian fac parte din cultura lui generală și sînt un aspect al formației lui intelectuale, căci Mihai Eminescu — cum afirmă I. Slavici — „*deși era mai mic de ani, era mult mai mare ca știință, strivitor ca superioritate intelectuală*”.

Poetul a cunoscut de tinăr, printr-o experiență directă, nemijlocită, poporul român, felul de trai, firea și cultura lui populară. „*Întîmplarea m-a făcut — scria el — din copilărie încă, să cunosc poporul românesc din apele Nistrului începînd în cruciș și-n curmeziș pînă la Tisa și în Dunăre*”. Problemele culturii, inclusiv ale celei populare, le-a adîncit prin studiu, exprimînd apoi judecăți de valoare despre etnosul românesc. În viziunea sa și-au găsit locul diversele componente ale spiritualității românești, într-o sinteză unică, perfect încheată organic, pentru definirea unei etnii și a unui orizont cultural specific.

În timpul studiilor în străinătate, la Viena și Berlin (1869—1874), el a audiat pe lingă cursurile de istorie și filozofie și cursuri de geografie, etnografie, mitologie comparată și altele. Menționăm numai cursul lui Weber: *Geographiam et ethnographiam Europe antiquam quaternis horis*.

Într-o scrisoare din 1874 către T. Maiorescu afirma că tot ce privește „*patria noastră... trebuie însă să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor și ale fiecărei țări. Nu mă pot explica aci prea amănunțit asupra acestui subiect, el însă mi-a ocupat cea mai mare parte din studiile și din propria mea cugetare...*”

Mihai Eminescu a cunoscut scrierile de etnografie de pînă la dînsul ca și ale contemporanilor săi, români și străini, ca dovadă că despre unele din ele scrie în paginile revistei „Convorbiri literare” ori în coloanele „Curierului de Iași” (1876—

1877), ale „Timpului” (1877—1883) ori în alte locuri. El scria despre modul de viață și trai al românilor, despre cultura populară, indicînd uneori liniile de dezvoltare ale structurii și evoluției poporului nostru.

Cînd scrie despre etnopsihologie și etnografie ca științe, el se gîndește sigur și la B. P. Hasdeu, întemeietorul, la noi, al acestor discipline*. „*În vremea noastră — scria poetul — s-au făcut încercări de-a întemeia o nouă știință: psihologia etnică. Etnografia are de obiect descrierea, împărțea și spița de înrudire a popoarelor. Ca atare, se ține de-o parte de istorie și geografie, de anatomie și fiziologie. În partea geografică studiază distribuția popoarelor pe glob, natura locuitorilor oricărei țări, datini și obiceiuri, limba și religia. În partea istorică deosebește familiile de popoare, raporturile între ele și filiațiunea, le urmărește în migrațiunile lor cele mai de pîrtate și în încrucișările și corcirile lor. În partea anatomică și fiziologică, în sfîrșit, hotărăște caracterele deosebite, pe cari se-ntemeiază clasificarea raselor omenesti.*

Dar, precum lesne se vede, etnografia nu are a face decît cu lucruri esteriore: distribuție, descendență, migrațiune, datini”.

Poetul scrie despre ființa noastră etnică, despre cultura materială și spirituală, despre particularitățile, indeleptnicirile și specificul național românesc.

Descriind înfățișarea fizică și psihică a poporului român Eminescu îl caracterizează cu o siguranță rar întilnită. Dintre trăsăturile fundamentale ale poporului nostru, el menționează bunătatea, blîndețea și omenia: „*Iubește acest popor bun, blînd, omenos...*” Etica lui e un reflex al felului de trai: „*Calitățile morale ale unui popor atîrnă — abstrăgînd de climă și de rasă de la starea economică. Blîndețea caracteristică a poporului românesc dovedește că în trecut el a trăit economiceste mulțămît, c-a avut ce-i trebuie*”.

El subliniază și explică și alte trăsături specifice ale poporului nostru: „*Românii au fost popor de ciobani... de acolo multele tipuri frumoase... de-acolo cumînțenia românului, care ca cioban a avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțămîntul adînc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cîntece, legende — cu-n cuvînt de acolo un popor plin de originalitate și de-o feciorească putere, formată printr-o muncă plăcută*”.

Mihai Eminescu a reținut trăsăturile definitorii autentice ale poporului nostru. Toate la un loc au făurit ființa noastră națională cu originalitatea și specificul ei propriu, cu cultura și civilizația lui. Pentru că prin „*cultura unui popor — scria poetul — pricepem suma întregii sale vieți spirituale; aspirațiunile și făptuirile sale în artă și știință, moravurile și obiceiurile sale*”. El amintește în mai multe rînduri despre legi necodificate, despre un „*obicei al pămîntului*”, formă proprie de soluționare a problemelor existențiale. „*Pentru aceasta — scria poetul — ar trebui un studiu îndelungat făcut la fața locului asupra obiceiurilor pămîntului, asupra acelu drept viu, recunoscut de toți și necunoscut de nimeni, care cuprinde puterea sa coercitivă în sine însuși și în conștiința omului*”.

Arătînd elementele armonice ale unității noastre naționale, Mihai Eminescu insistă asupra facturii psihice a poporului nostru, a limbii și a patrimoniului popular, scriind despre „*unitatea de limbă, de datine juridice, religioase și de viață familială*”, care întăresc caracterul poporului. „*Este un spirit original și proaspăt în acest popor...*” — constată poetul.

Poporul nostru, cu trecutul lui istoric, în care și-a modelat firea, e o adevărată conștiință. „*Această conștiință de sine — scrie poetul — își are conținutul său spiritual: limba, literatura, obiceiurile, religia. Poporul român e un popor cîstit, inimos, capabil de adevăr și patriotism*”. Și poetul insistă, în continuare, asupra particularităților psihice ale românilor, scriind despre „*calitățile unuia din cele mai inteligente și din cele mai drepte popoare, poporul*

romănesc... căci are o inteligență caldă și deschisă adevărului”); onest în ce privește cugetarea și înclinările sale, dotat cu spirit de dreptate, deștept și curat la suflet: „*Românul e de soiul lui înzestrat cu mult bun simț, el are cumînțenia popoarelor care au suferit multe, cumînțenia omului pățit*”. El mai subliniază gustul și simțul artistic, atașamentul pentru pitorescul naturii și al obiceiurilor, dragostea pentru trecutul național.

Mihai Eminescu mai reține ca trăsătură distinctă franchetea, remarcînd spiritul loial, deschis al românului: „*Cînd zicem român, fantasma psihologică care trece pe dinaintea ochilor noștri în acest moment, e un om al cărui semn distinctiv e adevărul*”. Toate acestea poetul le prețuiește ca „*înalte distincții*” văzute de el realist, așa cum sint aieva.

Subliniind că țărănimea „*e singura clasă pozitivă*” poetul arată că ea „*păstrează prin limbă și datini unitatea noastră națională*”. El vedea, asemenea lui N. Bălcescu, în țărănime, clasa cea mai pozitivă din toate: producătoare de bunuri materiale și spirituale, iar pe lingă acestea purtătoarea istoriei poporului: „*Aceasta (țărănimea) — scria poetul — este într-o țară clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, porți, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțeleșul cel mai adevărat al cuvîntului*”.

Mihai Eminescu reține din caracteristicile fundamentale ale țaranului următoarele laturi: țaranul e „*blînd, deștept, vesel, generos*”; „*viteaz în războaie, muncitor și liniștit în timp de pace, grăitor de adevăr și senin, drept și bun la inimă...*” Poporul este singura realitate de la care, practic, trebuie pornit în orice acțiune.

Mihai Eminescu scrie despre „*unitatea limbii și unitatea etnică*”, despre patrimoniul popular, ce oglindește în chip viu și pitoresc, cu inovații stilistice, viața poporului, morala lui, concepția acestuia despre existență, fiindcă în el se definesc trăsături ale spiritualității și aspirațiilor populare. El reflectă o realitate dată și se deosebește după diferența „*tropilor*”. Patrimoniul popular nu e pentru poet numai

un mijloc artistic de a poetiza, ci reprezintă un fel propriu, specific și original de a fi al unui popor, un fel specific al fiecăruia de a-și plasticiza imaginile, stările sufletești, în legătură cu fantezia populară caracteristică fiecărui popor.

Felul în care poporul întruhidează artistic un motiv folcloric, fie autohton, fie dobândit din circulația folclorică, îl face viabil. În circulația motivelor populare esențială rămâne întruhidearea artistică dobândită într-un anumit context național și nu existența unui motiv în folclorul mai multor popoare. „Tezaurul comun de povești e mare în aparență dar totuși se silește într-un număr oarecare de prototipuri... Ceea ce e original (în povești) e modul de a le spune, e acel grad românesc cu care se-mbracă ele, sînt modificățiunile locale, potrivite cu spiritul și cu datinile noastre”. Referindu-se la balada populară Miorița, poetul afirmă: „... Iată Miorița, cea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor de pe Carpați, cea doină măiastră care s-a publicat în capul frumoasei culegeri a lui Alecsadri... Ce se află totuși în acest cîntec? Nimic și tot... Nimic... căci cugetările nu sînt decît cugetările simple ce poate avea un adevărat cioban. Tot, pentru că aceste cugetări simple și primitive sînt îmbrăcate în mantia regală a poeziei”.

Relativ la muzica populară, Mihai Eminescu, arată că e „de-o admirabilă adîncime”... „D. Burada ne descrie danțurile noastre cele vechi, ne dă ariele și muzica mai multor cîntece populare, precum și instrumentele pe care se executau...”. El mai arată că „poezia populară |e| deosebit de bogată și frumoasă”, iar „cîntecul natural cel mai simplu și cel mai fără artă e-n stare de a exprima viața cea mai intimă a sufletului”.

Mihai Eminescu scrie despre *Cuvențele din bețrîni* și revista „Columna lui Traian” ale lui B. P. Hasdeu, menționînd că „știința istoriei, a limbii, a manifestărilor artistice ale unui popor, a vieții lui juridice, a datinilor, este o știință națională... (Ele) întăresc vertebrele naționalității, acestea fac pe un popor să se cunoască pe sine însuși, îl păstrează în originalitatea și tinerețea lui... Cercetările istorice, filo-

logice și de psihologie populară... (reprezintă) lupta de toată ziua pentru toate bunurile naționalității noastre... Ceea ce se desgroapă prin aceste documente istorice și lingvistice nu sunt dar numai materialuri de interes archeologic, ci e România însăși, e geniul poporului românesc...”

Scriind despre psihologia etnică și etnografică, pe poet l-a interesat „rezultatul lăsat în spiritul poporului”, „substratul psihologic”, ceea ce s-a „înmegazinat în spiritul poporului și în limba lui într-o formă oarecare”. Reținem de aici adîncimea gîndirii poetului, care intuise aspectele esențiale, originale, caracteristice, ce compun etosul nostru, în sensul permanențelor specifice ale culturii românești. Și referindu-se la spiritul și specificul nostru național, la spiritualitatea poporului, poetul se întrebă: „Ar fi cu cale ca cineva să facă odată limpede și înscris deosebirea între ceea ce, fără cuvînt, se numește național, și ceea ce, cu drept cuvînt, este într-adevăr național în spiritul nostru”, căci „dacă cineva compune arii europene, cu totul în alt stil și-n alt spirit decît doina, hora și jocurile, el compune fără îndoială muzică «națională» deși nimic în ea nu e național, nici arie, nici text, în cazurile în cele mai multe nici numele compozitorului”.

Mihai Eminescu a exprimat cu maximă putere judecări de valoare privind poporul și cultura lui populară, arătînd calea firească de afirmare și dezvoltare a trăsăturilor noastre caracteristice, bazate în primul rînd pe tradiție, încît afirmă: „Iată ce înțelegem noi sub tradiție: păstrarea elementelor caracteristice și naționale ale unui popor”. Și mai departe: „Noi susținem că poporul românesc nu se va putea dezvolta ca popor românesc decît păstrînd drept baze pentru dezvoltarea sa tradițiile sale istorice astfel cum ele s-au stabilit în curgerea vremilor”. Iar tradiția în concepția lui are un sens adînc, bogat și multilateral, încît o identifică cu „geniul neîmbătrînit al istoriei noastre”, pe care-l compară cu unul din cele mai semnificative mituri din cite a păstrat poporul nostru: „Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte”.